

Klâsik Dönem Osmanlı Mimarisinin Bir Örneği Olarak Piyale Paşa Camii ve Bostanı

Kasımpaşa'yı bir yerleşim alanı olarak etkileyen en önemli unsur üzerine kurulduğu dere yatağıdır. Fetih'ten itibaren söz konusu dere yatağı, Kasımpaşa'nın sosyal ve mekansal dokusuna doğrudan etkisi oldu. Dere yatağı üzerinde kurulması nedeniyle zenginliği ve refahı çağrıştıran bir yönü olsa da tarih boyunca bu pek mümkün olmamıştır. Çünkü kasabanın refahı etrafındaki kent dokusuna da bağlıydı. Dere, tepe noktalarında özellikle Beyoğlu ve Tatavla civarında bulunan mahallelerin atık suları, çöplerini ve kokusunu vadiye taşıyordu.

Kasımpaşa'nın Müslüman mahalleleri, 2 koldan ilerleyip İplikçi Hamamı civarında birleşen oradan Haliç'e dökülen dere yatağının yer aldığı vadi boyunca dağılmıştı. Bu iki kolun eski ismi Kozludere ve Dolabdere'dir. Piyalepaşa Camii'nin önündeki dere, Kozlu Dere'dir ve bugün üzeri tonozlarla örtülmüş olup Piyalepaşa Bulvarı geçmektedir. 1797 yazında Hassa mimarbaşısı Mehmed Arif Efendi Okmeydanı tarafından başlayıp Kozludere'ye dökülen küçük bir derenin yanına Baruthane inşa etmiş¹ ve bu tarihten sonra resmi yazışmalarda Baruthane Deresi olarak anılmıştır. Kozludere ve Dolabdere, İplikçi Hamamı civarında birleşip Kasımpaşa Deresi'ni ve hepsi birlikte Kasımpaşa Vadisi'ni oluşturuyorlardı.

Piyalepaşa Camii 1565-1574'te dere yatağında bostanlar üzerinde inşa edilmiştir. Camii inşaatı başladığı ve bittiğinde birbirlerini tamamlayan iki vakfiye düzenlenmiştir. Piyalepaşa'nın ilk vakfiyesi bostanın sınırlarını ve niteliğini belirtmesi bakımından önemlidir. Bostan, 1565 tarihli ilk vakfiyede 'Kozludere nâm mevzi'de vâki olup hudûdî merhûm Kasım Paşa vakfına ve târik-i âmma müntehî olup mescid-i mezbûru ve eşcâr-ı müsmire ve gayr-ı müsmireyi müştamil olan bağçe...' şeklinde kayıt altına alınmıştır. Dönemin vakfiyelerinde geçen bu türden muğlak ifadeler günümüz koşullarında kadastro çalışmalarını engellemekte olsa da bu kayıt, söz konusu arsanın sınırlarından 2 tanesini yerli yerinde vermektedir: Mescit ve Kozludere. Söz konusu Mescit bugünkü Küçük Piyale Paşa Camii'dir.

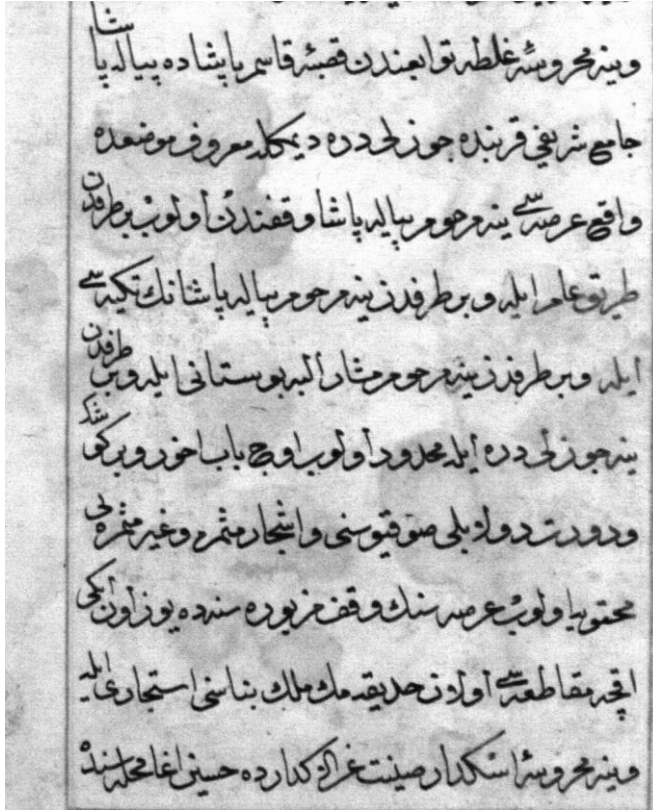
Hüseyin Çınar'a göre 1565 ve 1574 tarihli iki ayrı vakfiye birbirini tamamlar niteliktedir. Bu nedenle 1574 tarihli vakfiyede söz konusu arsa ile ilgili kayıt bulunmamaktadır. Söz konusu bostan ile ilgili bir başka önemli kayıt ise 1656 tarihli Hazine Darbaşı Zülfikar Ağa Vakfiyesi'dir. Bu tarihte, bostan senede 7 bin akçeye Zülfikar Ağa Vakfı'na kiralanmıştır.³ Vakfiye'de bostan özetle şu şekilde tarif edilmektedir: 'Piyale Paşa Camii önünde/yakınında Kozludere'de arsası Piyalepaşa Vakfına ait olan, bir tarafı kamu yolu, bir tarafı Piyalepaşa Tekkesi, bir tarafı Piyale Paşa'nın Bostanı ve bir tarafında Kozlu Dere olan ve içinde 3 ahır, 1 köşk 4 dolablı su kuyusu- ayrı ayrı 4 su kuyusu anlamında- ve son olarak meyveli ve meyvesiz ağaçların bulunduğu hadika- bahçe/bostan'⁴ (Ek.1)

¹ C.BH 6277, 23.S.1212 / 17 Ağustos 1797

² Hüseyin Çınar, 'Piyale Paşa'nın Vakıfları' Piyale Paşa Camii (2005-2007 Restorasyonu) ed, Baha Tanman ve İdris Bostan, Gürsoy Grup, 2011, s.50

³ TS.MA 6970, vr no.8, 1.S.1067 / 19 Kasım 1656

⁴ TS.MA 6970, vr no.6, 1.S.1067 / 19 Kasım 1656.

Hazinedarbaşı Zülfikarağa Vakfiyesi'nde Piyalepaşa Bostanı şu şekilde anlatılmaktadır: 'Ve yine mahrusâ-ı Galata tevâb'inden kasaba-ı Kasımpaşa'da Piyalepaşa Camii' Şerifi kurbünde Kozludere dimekle mâr'uf mevzide vâki' arsası yine merhum Piyâlepaşa Vakfı'ndan olup bir tarafından târik-i amm ve bir tarafından merhum Piyâle Paşa'nın tekkesi ile ve bir tarafından yine merhum-ı müşârünileyh bostanı ile ve bir tarafından yine Çozludere ile mahdud olup 3 bâb ahur ve bir köşkü ve 4 dolablı su kuyusu ve eşcâr-i müsmire ve gayr-ı müsmireyi muhtevi olup arsasının vakf-ı mezburede senede 112 akçe mukâtaası olan hadikanın binasını isticar ile'

Bu kayıt Piyale Paşa'nın Kasımpaşa'da mevcut akar ve emlakına dair daha ayrıntılı bilgi vermektedir ve diğer iki vakfiyeyi tamamlayıcı özellikleri vardır. Şöyle ki söz konusu arsanın sınırlarını Piyalepaşa Camii'ne kadar getirmektedir ve açık bir şekilde Piyalepaşa bostanını belirtmektedir (merhum-ı müşârünileyh bostanı). Bu kayıttan anlaşıldığına göre Küçük Piyale Paşa Mescit/Camii ve Piyale Paşa Camii Şerifi arasında kalan Kozludere ile sınırlanmış bütün yerler Piyalepaşa Camii Vakfı'nın mülküdür. Günümüzde geriye, sadece Piyalepaşa Camii, mescidi ve bostanı kalmıştır.

Evliya Çelebi, camii inşaatı sırasında Haliç'in Camii'nin önüne kadar geldiğini ancak Piyale Paşa'nın ölümünden sonra dere temizlenmediği için sel sularının koyu toprakla doldurduğunu belirtmektedir. Yeni dolgu alan oluştuğunda camii etrafındaki evlerin bugünkü Dörtkuyu Sokağı'na doğru taşındığını ve Piyalepaşa Camii etrafındaki arsaların boş kaldığını belirtmektedir.⁵ Evliya Çelebi'nin anlatımını şimdilik doğrulamaktan uzagız. Yine de camii'nin yapıldığı dönem, vadi içerisinde özellikle denize yakın kesimlerde Müslüman mahallelerinin büyüdüğü ve yayıldığı dönemlere denk gelmektedir. Denizden uzaklaştıkça dere yatağı boyunca kesintisiz olarak yayılmış bostanlar mevcuttu. Yağışlı mevsimlerde tepelerde biriken sular vadide sellere neden oluyor ve dere yatağındaki bostanlar, bahçeler ve camilere zarar veriyordu. 18. yüzyılda bölge sakinlerinin arzuhallerinde sık sık tekrarlanan bir konudur bu. Piyalepaşa Camii'nin önündeki şimdiki bostanlık alan sel sularına bir set olarak

⁵ Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli (2006). Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini, Cilt.1, ed by Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları). s.205

Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nin (1734-35) önündeki bostan, 20.yy başı, Atatürk Kitaplığı Arşivi

16. yüzyılda ve özellikle Mimar Sinan'ın yaşadığı dönemde kuyu ve dolap inşa etmek büyük önem kazanmıştır. Mimar Sinan'ın biyografisinde, meşhur mimari eserler bahsinde dolaplı kuyuların nasıl inşa edildiği ayrı bir bölümde anlatılmaktadır. Tezkiretu'l Bunyan'da anlatılan Rüstem Paşa bahçesindeki dolaplı su kuyusunun inşa ediliş süreci bunun bir örneğidir.⁷ Böyle bir bahse daha önceki dönemlerde karşılaşmamaktayız. Piyale Paşa külliyesi, İstanbul'daki su yollarından (Kırkçeşme) uzak bir mevkide inşaat edilmiştir. Camii, tekke ve medresenin su tedariki kuyular vasıtasıyla karşılanmıştır. Avluda 3 su kuyusu ve bostanda 1 kuyu ve su havuzu bulunmaktadır. Su tedariki işlevinin dışında bostanlar ve su kuyuları o dönemde inşa edilen dini yapıların ve çevre tasarımının önemli bir unsurudur. Bu anlamda Piyalepaşa Bostanı ve içindeki su kuyusu günümüze ulaşan tek örnektir. Bu nedenle bostana ve kuyuya olası bir müdahale klasik dönem Osmanlı mimarisi araştırmalarını artık imkansız hale getireceği gibi bölgenin tarihsel topografik özelliklerinin son izini de silecektir.

Ayhan Han

Aleksandar Shopov

İTÜ Mimarlık Tarihi Doktora Öğrencisi

Harvard Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi

⁷ *Sinan's Autobiographies: Five Sixteenth-Century Texts*, hazırlayan Howard Crane (2006). s.152/3

Kaynaklar

Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli (2006). Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini, Cilt.I, ed by Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları).

Hüseyin Çınar, '*Piyale Paşa'nın Vakıfları*' Piyale Paşa Camii (2005-2007 Restorasyonu) ed, Baha Tanman ve İdris Bostan, Gürsoy Grup, 2011

Ömer Lutfi Barkan. Süleymaniye Cami ve İmaret Tesislerine Ait Yıllık bir Muhasebe Bilançosu 993/994 (1585/1586). Vakıflar Dergisi, 9. 1971.

Sinan's Autobiographies: Five Sixteenth-Century Texts, hazırlayan Howard Crane (2006). s.152/3

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Cevdet Bahriye 6277

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi defter no 6970